

Коста Милутиновић

ВУК И ЊЕГОШ

О овој теми у литератури још не постоји ниједна опширнија посебна расправа, иако она по својој тежини и занимљивости заслужује пуну пажњу. У великим синтезама о Вуку и Његошу о њиховим међусобним односима и о њиховој дугогодишњој сарадњи писано је само фрагментарно и мање или више узгредно, без улажења у детаље и појединости, ма колико оне биле карактеристичне за сагледавање њихових стваралачких специфичности. У овом раду покушаћемо да — у главним линијама — оцртамо њихове сусрете и везе, њихову сарадњу и пријатељске контакте кроз главне фазе и етапе њиховог развоја.

I. — Први видови сарадње. — Према сведочанству Вука Врчевића,¹ Вук Караџић је врло позитивно утицао на књижевно формирање и даљи развој младога Његоша, кога је често посећивао и водио с њиме дуге и значајне разговоре:

„Кад му је пок. Вук Караџић први пут у походе дошао (1835) и, прегледајући његове пјесме, виђе да ће савршени пјесник изићи, принуди га на пријатељску да се окани туђега класицизма, особито славјанскога и рускога, него да почне писати по народном духу и нарјечју, и да народно умотворје сакупља као темељ, по којем нека он по својој способности продужује грађу; да покаже — вели му Вук — шта народњега у мртвилу спава и да свијету докаже колико у црногорској торбици завезано у тамни лежи. Владика је, за његову славу и за неоцијењену корист нашега јези-

¹ Вук Врчевић (Рисан 1811 — Дубровник 1882), самоук, као песник и приповедач без значаја, нарочито се истакао као скупљач народних умотворина. Био је писар код Његоша и књаза Данила, административни чиновник у разним службама. Са Вуком се рано упознао и брзо постао један од његових најближих сарадника и помагача у прикупљању народних умотворина и описивању народних обичаја у Боки, Херцеговини и Црној Гори.

ка и дику свега Србинства, послушао Вука, и одма је почео састављати свој *Горски Вијенац*“.²

Врчевић је ово писао много доцније, према сећању из својих младих година, па су му се поткрале извесне грешке, које треба исправити. Пре свега, познанство и пријатељство Вука и Његоша ранијег је датума, а не тек од 1835, како је то забележио Врчевић. Они су се упознали и спријатељили још у јуну 1833, када је млади Његош — у пратњи свога секретара Димитрија Милаковића и свога телохранитеља Стефана Петровића — боравио две недеље у Бечу, путујући у Русију, да тамо буде устоличен за црногорског владика. Његош је понео собом и свој спев *Глас каменштака*, с намером да га штампа у Бечу, у јерменској штампарији Мехитариста, која је имала и ћириловска слова. Вук је у рукопису прочитао Његошев спев и оценио га најпозитивније, као што се то види из његовог писма од 3.IX 1833. Лукијану Мушицком:

„Овде је пре шест недеља био црногорски управитељ, архимандрит и будући владика Петар Петровић, коме нема још пуни 20 година, а већи је и лепши него икакав гранатир у Бечу! Не само што зна српски врло добро читати и писати, него прави и лепе стихове“.³

Према истраживању Јевта Миловића: „Вук Караџић је први критичар који је у Његошу открио даровита пјесника“.⁴ Вук је у Бечу упознао Његоша и са Јернејом Копитаром, цензором за српске, румунске и грчке књиге, часописе и новине, који је по званичној дужности прегледао Његошев спев и о томе 27.VIII 1833. обавестио Вука: „Ја сам Петровићев рукопис одавно још пре три недеље, оценио, више позитивно него негативно, али коначну одлуку не знам, можда је знају Мехитаристи“. Колико је Копитар високо ценио Његоша можда најречитије показује његово писмо Вуку од 14.X 1834, у коме назива Његоша — „нашим Давидом“.⁵

Међутим, овај његов спев ипак није угледао светлост дана у Бечу, иако га је Копитар одобрио. У последњем тренутку стигла је забрана, али појединости нису познате. У ово доба Метерниховог система овакви поступци нису били ретка појава. Овај спев није уопште могао да изађе нигде у аустријским земљама, него у — Црној Гори.⁶

² В. Врчевић, *Живот Петра II. Петровића Његоша, владике црногорскога*, у књизи: *Чланци и прилози о српској књижевности прве половине XIX века*, Нови Сад 1914, 137—138.

³ *Вукова преписка*, II, 343.

⁴ Ј. Миловић, *Његошеви савременици о „Пустуњаку Цетињском“*, у књизи: *Стазе ка Његошу*, Титоград 1983, 88.

⁵ *Вукова преписка*, I, 455—456.

⁶ П. П. Његош, *Пустуњак Цетињски*, Цетиње 1834. Афирмативан приказ изашао је у *Србском Летопису*, X, 39, 1834, 140—142. Д. Вуксан, *Први приказ Владичина Пустуњака Цетињског, Записи*, XI, 20, Цетиње 1938, 60—61.

Приликом свога боравка у Бечу 1833. Његош је позвао Вука да му дође као гост на Цетиње. Желећи већ одавно да посети Црну Гору ради прикупљања народних умотворина, Вук се радо одазвао овом позиву и дошао на Цетиње већ 17. IX 1834. Његош га је дочекао „као друга и пријатеља“ и указао му срдачно гостопримство. Вук је испрва планирао да дуже остане у Црној Гори, која је представљала драгоцену ризницу на његова лингвистичка и фолклористичка изучавања, али своје планове није могао да оствари због оштре зиме, која је лоше утицала на његово слабо здравље. Ипак је остао до 10. новембра, у сталном контакту с Његошем, његовим сарадницима и с људима из народа. За време свога боравка на Цетињу Вук је написао један значајан чланак о Црној Гори и Црногорцима, прочитао га је Његошу, коме се веома допао, и послао га у Беч својем пријатељу Вилхелму Хопеу, који је био истовремено и дописник великих немачких листова *Das Ausland* и *Allgemeine Augsburger Zeitung* и — „агент српске владе“.⁷ Хопе је често долазио у Београд и ту добијао информације из прве руке. У свом чланку, који је написао у договору с Његошем, Вук у првом делу расправља о независности Црне Горе, о борбеном елану црногорског народа и о Његошевој мирољубивости, а у другом делу евоцира један занимљив догађај из црногорско-турских односа и сукоба. У том чланку Вук је истакао:

„Познат је дух слободе Црногораца, а исто тако се зна да су они од турског непријатељског упада, у непрестаној борби с Турцима, готово увек сачували своју независност и да сада изграђују стварно независну државу“.⁸

У истом чланку Вук одаје посебно признање мирољубивој и мудрој Његошевој политици:

„Садашњи владика Петар Петровић Његош (достојни наследник свога истоименог стрица, који је добро познат у Европи по хвалама разних путописа) одмах је по свом повратку из Петрограда, где је прошле године према православној обреду рукоположен за владикау, имао у виду најпре односе према суседним Турцима и настојавао да успостави трајни мир и да приведе крају досадашња зверства, јер се пре тога ни у Црној Гори не може замислити напредак цивилизације“.

Овај је чланак објављен без потписа, али је Голуб Добрашиновић утврдио Вуково ауторство и с правом указао да је он „ембрион познате Вукове књиге о Црној Гори и Црногорцима“.⁹

II. — *Под присмотром аустријских шпијуна.* — Врло су карактеристични поверљиви извештаји капетана Фридриха Оре-

⁷ Ј. Миловић, *Његош у Бечу крајем 1836. и почетком 1837. године*, у књизи: *П. П. Његош у свом времену*, Титоград 1984, 220.

⁸ *Ein Blick auf Montenegro im Spätjahr 1834. Bas Ausland, ein Tagblatt für Kunde des geistigen und sittlichen Lebens der Völker*, Nr. 365, 31. XII 1834.

⁹ Г. Добрашиновић, *Још о односима између Вука и Његоша*, Стварање, Цетиње, XIV, 4, 1956.

шковића, ађутанта генерала Венцела Фетера Лилиенберга, намесника Далмације, министру полиције грофу Седлницком. Орешковић је — према добивеним директивама — био одређен за сталног пратиоца Његошевог и као такав задужен да о својим разговорима обавештава Лилиенберга. У којој су мери највиши аустријски државници обрађали пажњу Његошу и онима који су с њиме долазили у контакт показују документи које је у Државном архиву у Бечу¹⁰ пронашао Јевто Миловић. Генерал Лилиенберг 4. II 1837. доставља барону Отенфелсу, помоћнику државног канцелара Метерниха, Орешковићев дневник с овим пропратним писмом:

„У споразуму с Његовом Свјетлошћу трудио сам се да мој ађутант постане друг Владичин и у томе сам потпуно успио. Изгледа ми да је важно упознати карактер овога троструког самодршца,¹¹ а то се може најлакше и најсигурније постићи подужим присним опхођењем с њим. Имам част да Вам у прилогу саопштим прву свеску о овом посматрању да бисте је згодном приликом предали Његовој Свјетлости“.¹²

У свом извештају од 9. V 1937. Орешковић јавља Лилијенбергу и ове појединости о Вуку:

„Стални Владичин друг је неки Караџић, родом Србин, који је већ много година настањен овдје у Бечу и који је ожењен и који, штавише, од Владичина доласка станује код истог. Караџић се бави српском књижевношћу, био је прије неколико година у Црној Гори и према његовим осјећањима и погледима изгледа да сасвим припада руској странци. Он пушта и свога сина да учи у Петрограду“.¹³

То исто потврђује и Вилхелм Хопе, који је у свом писму од 6. I 1837. тврдио да је Вук „сваког дана код Владике“ и да га „обично и прати кад год се овај изведе“.¹⁴ Андра Гавриловић покушао је да то често Вуково ноћење код Његоша објасни овим посебним разлозима:

„Ми са своје стране додајемо објашњење да је то остајање Вуково било сасвим природно, кад год би се увече заседео код Његоша, Вук би морао остати и на конаку, јер је из града до Вукова стана у предграђу на Ландштрасе ваљало прећи преко велике пољане — Гласије — где су се и дању догађала убиства“.¹⁵

Међутим, по нашем мишљењу, главни разлог честих сусрета Његоша и Вука имао је шири и далекосежнији политички карактер. Вук је упознао Његоша са мало час споменути новинаром Вилхелмом Хопеом, долазио је заједно с њима у честе посете Његошу и њихови разговори дошли су до пунога изражаја

¹⁰ Österreichisches Staatsarchiv, Abteilung, Haus-Hof und Staatsarchiv.

¹¹ Алузије на Његоша као црквеног, цивилног и војног поглавару Црне Горе.

¹² Ј. Миловић, *op. cit.*, 220. „Мој ађутант“ — Орешковић „Његова светлост — Метерних. Тачна је Миловићева опаска да је Орешковић — „префињени аустријски шпијун“.

¹³ *Ibid.* 221.

¹⁴ П. Поповић, П. П. Његош у Бечу 1836—1837. Српски књижевни гласник, Београд 1. XI 1910, 677.

¹⁵ А. Гавриловић, *Владика Раде, његова поезија и путовања тридесетих година*, Годишњица Николе Чупића, XXXIII, Београд 1914, 275.

у великој немачкој штампи. На основу архивских истраживања Јевта Миловића, догађаји су се одвијали овим током:

„Иако је Црна Гора у Његошево доба фактично самостална земља, она се ипак у Европи сматра као вазална турска држава. Његоша то страшно боли и он за вријеме свога боравка у Бечу настоји да изради да се Црној Гори призна њена независност. У томе му и Вук пружа издашну помоћ (...) У то доба пада и Његошево познанство с Вуковим пријатељем Вилхелмом Хопеом (...) Његошу добро долази Хопе и он на њ наваљује да му објави један чланак „с црногорских граница“.¹⁶ Хопе на то пристаје. Његош му диктира чланак у перо. Вук им служи као тумач. Хопе даје Његошу тај чланак да га још једанпут прочита, а потом га упућује редакцији Allgemeine Zeitung“.¹⁷

Редакција овог угледног немачког листа није дознала ко је прави аутор овога дописа, који је Вилхелм Хопе из Беча послао у Аугсбург, али је одмах осетила вредност дописа и утврдила га на видном месту. У овом допису се констатује:

„Обично је увијек владало мишљење да постоји самосталност Црне Горе само фактично и да су њено једино јемство храброст и истрајност њеног ратоборног становништва. Ми, међутим, сад сазнајемо из веродостојног извора да се чува на Цетињу у архиву Владике Црне Горе један султанов ферман који је писмен доказ: да је самосталност Црногораца и правно образложена“.¹⁸

У овом допису се детаљно цитирао и анализирао тај ферман султана Селима III, са јасно израженом жељом да Порта призна самосталност Црне Горе.

Овај допис, који је Вилхелм Хопе објавио у угледном немачком листу и био запажен и цитиран и у осталој европској штампи, изазвао је оштру реакцију аустријске и немачке режимске штампе, која је на све могуће начине покушавала да брани интегритет и целокупност Турске Империје. Од објављених написа био је нарочито карактеристичан покушај аустријског дворског саветника Јозефа Фрајхера фон Хамер-Пургстала да брани интегритет и целокупност Турске Империје, са много фразе, али без стварних аргумената.¹⁹

Намесништво у Задру, према добивеним директивама, проверило је да ли се у Његошевом архиву на Цетињу налази ферман Селима III, који је цитирао немачки лист. Посредством Јеремије Гагића, руског конзула у Дубровнику, дознало се „да се заиста на Цетињу налази не само цитирани ферман Селима III, у корист Црногораца, него и други фермани, које је Порта издала заузимањем руског амбасадора у Цариграду.“²⁰

¹⁶ Писмо грофа Амберга од 21. III 1837. министру Седлницком. Österreichisches Staatsarchiv Wien Abteilung Allgemeines Verwaltungsarchiv.

¹⁷ Ј. Миловић, *op. cit.*, 207.

¹⁸ Die Montenegriner Ausserordentliche Beilage zur Allgemeinen Augsburger Zeitung, Nr. 61, 7. II 1837. Ј. Миловић, *op. cit.*, 207.

¹⁹ Über Montenegro und die Montenegriner. Allgemeine Augsburger Zeitung, 20. II 1837.

²⁰ Копије акта Намесништва у Задру од 21. III 1837. Президијуму Дворске канцеларије у Бечу. Хисторијски архив у Задру, Централ Актен, 1837, XIIa, 210 b.

У исто време распитивао се у Министарству спољних полова у Бечу о Његошевим покушајима и турски амбасадор Ферик Ахмед-паша, што је још више допринело да је канцелар Метерних наредио да се Његош стави под још већу присмотру него што је био до тада.²¹

Вилхелм Хопе је и у току даљих година обавештавао преко истих немачких листова велику европску јавност о важнијим политичким догађајима у југословенским земљама, а нарочито у Црној Гори. У тим његовим дописима се често спомињао Његош, који је привлачио све већу пажњу не само југословенске јавности него и европског јавног мњења. О томе колико је Хопе ценио Његоша можда најречитије сведочи његов допис, објављен поводом доласка Вука Караџића, Димитрија Кнежевића, Николаја Надеждина, Александра Владимировича Чевкина и Вилхелма Ебела у Црну Гору почетком августа 1841. У том допису се каже:

„Владика је знао да помоћу свога енергичног, али паметног и непоколебљивог владања задобије у толиком степену поверење свога народа да се он може назвати самодршцем у правном смислу те речи. Порез (две до три форинте на сваку породицу), који је Владика увео за опште добро, плаћа се драговољно и уредно. Крвна освета, која је некад пустошила ову малу земљу, скоро је сасвим престала; такви се случајеви убрајају само још у реткости. Владика је сам себи поставио тежак задатак да од полудиваљка направи цивилизоване људе, и ми желимо и надамо се да ће он спровести све реформе, које намерава да уведе за добро свога народа. Мали људи одмах узмичу испред привидних препрека, али такве препреке велике духове у неку руку још више подстичу на храброст и истрајност, а један такав дух — ми то смело кажемо — надахњује садашњег самодршца Црне Горе“.²²

III. — Његош, присталица правосписне реформе. — Године 1847. Његош је дуже време боравио у Бечу, ради штампања свога *Горског вијенца* у штампарији јерменских Мехитариста. *Подунавка*, књижевни додатак београдским *Новинама српским*, прва је јавила вест да је Његош стигао у Беч и „да се Вук непрестано забавља са Владиком црногорским“.²³ Милорад Медаковић такође је забележио: „Вук Караџић долазаше често код Владике“.²⁴ Према вероватној претпоставци Голуба Добрашиновића, Вук је суделовао и у вођењу коректуре и ревизије *Горског*

²¹ В. Поповић, *Метерних о Његошу 1837. Браство*, XXI Београд 1927, 178.

²² Allgemeine Augsburger Zeitung, Nr. 219, 7.VIII 1841. Приказујући ову посету Црној Гори, Ј. Миловић је између осталог забележио и ову занимљиву појединост: „Вук Караџић је на свом путу кроз Далмацију и Црну Гору прикупио доста народног блага, прибележио пуно старих народних обичаја и с великом марљивошћу проучавао корјенове српско-хрватских ријечи. Он је имао користи од овога пута и зато што је добио од Његоша на поклон многе интересантне документе из Цетињског архива“. П. П. Његош у свом времену, 432).

²³ *Подунавка*, Београд 15.I 1847.

²⁴ М. Медаковић, П. П. Његош, Нови Сад 1882, 127.

вијенца.²⁵ О активности и кретању Његошевом у Бечу обавестио је министар полиције Седлницки 12. II 1847 и самога канцелара Метерниха и јавио му је да се Његош стално дружи са Вуком, са капеланом Руске амбасаде Рајевским и са учитељем италијанског језика Ивановићем.²⁶ Вук је Његошу показао знаменитости Беча и заједно су присуствовали и великом словенском балу, који је узео размере читаве манифестације словенске солидарности.²⁷ Од посебног је значаја било познанство с истакнутим хрватским публицистом и научним радником Имбром Игњатијевским Ткалцем. Много доцније, у својим занимљивим успоменама. Ткалац је овако евоцирао своја сећања на сусрете с Његошем и Вуком:

„Вук је знао да склони Владика да у Бечу штампа драму *Горски Вијенац*, а мени је он (Вук) дао да прочитам одобрене табакe за штампу. Ова ме дивна поема очарала и Вука сам замолио да ме представи песнику. Није била банална учтивост што сам пред Владиком са заносом говорио о његовој поеми и што сам се обрадовао да сам га лично упознао. Моје усхићење очигледно је учинило снажан утисак на тога озбиљног човека који је навикао на све изразе поштовања, јер ме је љубазно позвао да га посећујем свакога дана за време мога кратког боравка у Бечу. Како сам био млад, то ми је веома ласкало и радо сам се одазвао томе позиву...“²⁸

Неки Његошеви биографи покушавали су да доказују да Његош није прихватио Вукову правописну реформу. Међутим, Мате Зорић пронашао је и објавио два Његошева писма упућена 1847. Николи Томазеу²⁹ а Алфред Маканец једно Његошево писмо из 1850. бану Јосипу Јелачићу³⁰ која показују супротно. Цитирајући и анализирајући ова Његошева писма, Јевто Миловић је с разлогом констатовао:

„Његош је, као што се то види из ова три његова писма, писана латиницом, био пристао уз правописну реформу Вука Караџића. Он пише 'ј' у ријечима: свјетли, чујем, сјутра, јоште, нијесам, свјетлост, остајући, човек, једна душа, вјештина, ја, драгиј, увјерен, радујем се, тјеши итд. ‚Д‘ означава са ‚dj‘. Он се, углавном, држи Караџићевог начела 'један глас — једно слово'. Употребљава у својим писмима и екавизме. Велики број екавизама налази се и у сачуваном рукопису првог дијела *Горског вијенца*. Кад се све то има у виду, онда није случајно што је тришћански трговац Андрија Стојковић 1851. издао новим правописом Његошево дјело *Лажни цар Шћепан Мали*. Његош је сигурно то хтио“.³¹

²⁵ В. С. Караџић, *О Црној Гори*, Разни списи, XVIII, 985.

²⁶ Ј. Седлницки 12. II 1847. Метерниху, Österreichischens Staatsarchiv, St. K. Noton von der Polizeihofstelle, 49, fr. 83.

²⁷ Б. Куретић, *Dopis o slavjanskomu balu u Веџи, Даница, Загреб*, бр. 8 од 20. II и бр. 9 од 27. II 1847.

²⁸ И. И. Ткалац, *Das Fürstenhaus von Montenegro. Ein montenegrischer Selbstherrscher*, Berliner Tageblatt, XXV, 461, 10. IX 1396.

²⁹ М. Зорић, *Nekoliko pisama iz ostavštine Nikole Tomazea*, Задарска ревија, VIII, 4, 1959, 403—415.

³⁰ А. Маканец, *Prepiska vladike P. P. Njegoša i bana Jelačića 1848—1850*. *Novosti*, Загреб, бр. 353, 1934, 17.

³¹ Ј. Миловић, *Факсимили Његошевић писма, писаних латиницом*, у књизи: *П. П. Његош у свом времену*, 585—587.

Док су се остали православни епископи у југословенским земљама у то доба још увек упорно држали старог правописа, Његош је био први епископ који је прекинуо ову одавно преживелу традицију и прешао на нови правопис. У досадашњој литератури о Његошу и Вуку та појава није довољно уочена. Остали епископи сматрали су и даље „шокачку јоту“ — према речима митрополита Стратимировића — за „срп нечастивога“.

IV. — Вукове „Народне пословице“ и Његош. — Први подстицај да Вук почне прикупљати српске народне пословице потекао је од Копитара, о чему сведочи његово писмо од 14.IV 1815, у коме је овако образложио Вуку своју сугестију:

„Требало би да поред народних приповедака објавите и чисто српску збирку пословица; не као код Мушкатиновића збрда-здола, преведене с немачког, латинског, мађарског итд.³² већ само оне које се у српском народу могу чути. Уз многе, које се односе на бајке или националне обичаје, не би било наодмет неки ред објашњења (нарочито за нас неспрске Словене). Све би морало бити строго написано као Ваша *Граматика*...“³³

Вук је одмах осетио праву вредност овога предлога и отпочео са прикупљањем народних пословица упоредо и истовремено са народним песмама и приповеткама. Дознавши да се истим послом бави и Севастијан Илић, придворни калуђер код епископа Лукијана Мушицког, Вук се обратио (1824) Илићу са предлогом да удруженим снагама издаду једну заједничку збирку, али Илић не само да на ову сарадњу није пристао него је Вуково писмо показао Мушицком, који га је послао — митрополиту Стратимировићу.³⁴ Међутим, ствар се тиме није завршила. Већ од раније непријатељски опредељен према Копитару, Стратимировић је поднео тужбу министру полиције Седлницком 11.I 1834, у којој је овоме скренуо пажњу да Вук намерава да објави своју збирку у Бечу, да је треба подвргнути „оштрој цензури“, и то не у Бечу, где је цензор Вуков пријатељ Копитар, него у — Будиму! Павле Берић из Карловца јавио је (29.I 1834) Вуку: „Денунцирао вас г. епископ Мушицки због изданија *Пословица*. Ако нисте, скоро ћете следствија искусити. Писано је одавде на полицај-министра“.³⁵

Иако је Копитар као цензор одобрио да се Вукова збирка пословица може штампати, у последњем тренутку стигло је наређење да се Вуков рукопис, заједно са Копитаревим одобрењем, достави Угарској дворској канцеларији — „како би се избегао сукоб међу властима“.³⁶ Обавештен о овоме, Копитар је изјавио

³² Ј. Мушкатиновић, *Причте улити по простому пословице, тјемже сенгенције илити рјечениа*, Беч, 1787, друго проширено издање у Будиму 1807.

³³ *Вукова преписка*, I, 489—492.

³⁴ *Ibid.* II, 341.

³⁵ *Ibid.* III, 612.

³⁶ Љ. Стојановић, *Живот и рад Вука Стеф. Караџића*, Београд 1924, 440.

(27.II 1834) да Вук повлачи свој рукопис.³⁷ После свега овога Вуку је постало јасно да *Пословице* неће моћи објавити на подручју Хабсбуршке Монархије, па је покушао да их штампа негде изван аустријских граница. Баш у то време Вук се спремао у Црну Гору и Боку, да тамо настави свој раније започети рад на прикупљању народних умотворина у овим крајевима, који су представљали неисцрпну ризницу за овај истраживачки посао. Вук је стигао на Цетиње у прави час, када се тамо — захваљујући Његошевој иницијативи и материјалној помоћи — отварао и уређивала нова црногорска штампарија, настављајући светле традиције некадашње Ободске штампарије. Чим је стигао на Цетиње, где је и овога пута срдечно дочекан и примљен, Вук је обавестио Његоша о својим покушајима да *Пословице* штампа у Бечу и о несавладљивим тешкоћама које су га у томе спречиле. Његош је и овога пута показао много разумевања за Вукове планове и одобрио да се *Пословице* штампају у новој црногорској штампарији, која још није била потпуно уређена и снабдевена потребним словима, услед чега је само слагање и штампање дуже потрајало: од почетка маја 1835. до краја фебруара 1836.³⁸

У свом позиву на претплату Вук је рекао да је прикупио преко хиљаду пословица, а у току самога штампања још толико. Првобитно је претпостављао да ће цела књига изнети око 16 штампаних табака, а изнела је преко 23 табака. Књигу је Вук у знак захвалности посветио Његошу: „Цијела трећина овијех пословица остала би од мене (а може бити на вијек) некупљена, а Бог зна и ове друге кад би на свијет изишле (наговештај на забрану штампарије у Бечу), да ме срећа није с Вама упознала“.³⁹

Вукове *Пословице* пропраћене су разним коментарима, полемикама и критикама. Од ових нарочито је карактеристична полемика са Јованом Стејићем, лекаром по професији, једним од оснивача и истакнутих чланова Друштва српске словесности и присталицом Вукових рефорама. У свом писму од 22.IX 1836. Стејић је одао признање Вуку што у његовим *Пословицама* нема „никаких срамотних речи“, али му замера што је „у шијачком језику“ писао „красне наше пословице“:

„Одосте у Бокезе, гди сте до 30.000 душа нашли и гди се у сваком месту друкчије говори, па сте узели 'шијачки' језик, и начинили га обрасцем за нас, који нас до 2,000,000 има. У чему сте код њи већу правилност и лепоту у језику нашли?“⁴⁰

³⁷ Jagić-Festschrift, Зборник у славу Ватрослава Јагића, Берлин 1908, 478—479.

³⁸ Вукова преписка, V, 42, и VI, 364.

³⁹ В. С. Караџић, *Народне српске пословице и друге различне, као оне у обичај узете ријечи*, Цетиње 1836. У предговору к *Пословицама*: *О особинама говора Дубровчког, Боко-Которског и Црногорског*, прештампао и уз друго, ново издање *Грамагичких списа*, III, 2.

⁴⁰ Вукова преписка, VI, 124.

Одговарајући Стејићу на ово његово писмо, Вук се чудило „како је Стејић могао његов језик у *Пословицама* назвати Бокеским, кад се ни у чему не разликује од језика којим је досад писао”: „Ако се у њекојим пословицама из оних крајева налази што противно томе, оно сам зато онако написао, да покажемо како се онамо говори, и зато сам код сваке такве пословице назначио је се говори“.⁴¹ Вук се чудило како је Стејић за Боказе, као „приморце и поморце и као сусједи италијанске“, уопште могао рећи „да су на нижем ступњу културе“. Вук с разлогом поручује Стејићу: „Ваља видети Боку и Бокеле, па онда о томе судити“. На ове Вукове аргументе Стејић више није имао шта да одговори. Полемика је била завршена.

V. — *Контроверзе о Црној Гори и Црногорцима*. — Мало је Вукових књига о којима је писано са тако дијаметрално супротних позиција као о овој, за коју је он прикупљао грађу за време својих бављења у Црној Гори, на самом извору, у непосредном контакту са људима из народа на терену. Према извесним индицијама, Вук је првобитно намеравао да напише и објави ову књигу на нашем језику, распитивао се за издавача, али није нишао на очекивано разумевање, па ју је — на основу прикупљеног материјала и личних сазнања — написао и објавио на немачком језику.⁴² Ову књигу је превео Љубомир Стојановић и објавио тек 1922.⁴³ У уводу ове књиге Вук је рекао између осталог:

„Малена Црна већ од више стољећа заузима важно мјесто у историји Турске Царевине, и с правом заслужује да се Европа њоме позабави ради витешког одупирања њенијех становника против покушаја сто пута надмоћнијих Османлија да је покоре (...) Ласкам себи да ћу овидјем поупнити једну празнину познавања историје овидјех крајева, и у исто вријеме пружити читатељима ове збирке⁴⁴ штиво ако и не баш врло привлачно а оно у сваком случају занимљиво. Наша је при овом тежња да описујемо просто, јасно и истинито, без сваког романтичког кићења“.⁴⁵

⁴¹ Супротно Стејићу, Вук је у свом писму од 29. I 1835. уверавао Копитара да је Бока — „за језик наш најзнатније мјесто у цијеломе народу нашем“ (А. Ивић, *Архивска грађа о српским и хрватским књижевним и културним радницима*, II, Београд 1931, 88).

⁴² *Montenegro und die Montenegriner. Ein Beitrag zur Kenntniss der europaischen Türkei und das serbischen Volkes*. Stuttgart und Tübingen, Verlag der J. S. Cotta'schen Buchandlung, 1837. Књига је објављена анонимно.

⁴³ В. С. Караџић, *Црна Гора и Бока Которска*, Српска књижевна задруга, књ. 161, Београд 1922. У овој књизи налази се и Вуков рад *Бока Которска*, првобитно објављен у *Ковчежићу* (Беч 1849). Вуков српски текст био је дуго затурен, али су га пронашли и објавили Васа Чубриловић (В. С. Караџић, *Црна Гора и Бока Которска*, Београд 1953) и Богдан Шарановић *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, 1954).

⁴⁴ *Reisen und Länderbeschreibungen der älteren und neueren Zeit*, XI, Stuttgart und Tubingen 1837.

⁴⁵ В. С. Караџић, *Црна Гора и Бока Которска*, Нолит, Београд 1969. Увод.

Илустрације ради, цитираћемо само неколико карактеристичних места из ове Вукове књиге. Тако, на пример, говорећи о једнакости код Црногораца, Вук је писао:

„Али сва ова звања, која лијепо звуче, у Црној Гори су просте тигуле и ништа више. Ниједно није скопчано с каквијем дохотком, нити даје икаква права над другијем Црногорцима. Овдје влада највећа једнакост којој равне можда нема у цијелом свијету. И најсиромашнији може свакоме одговорити: „Ја нијесам ни мањи од тебе ни од горега рода“.⁴⁶

Евоцирајући борбеност и ратоборност Црногораца Вук је истакао ове њихове специфичне особине:

„Ништа није лакше него Црногорце наговорити на рат — једно стога што су с оружјем одрасли, и што им је рат пријатно занимање као и друго (...). Како је међу њима немогуће завести строгу послушност ни у рату, то се не може очекивати од Црногораца таквијех успјеха у нападу, као што су у одбрани толико пута показивали велику храброст, неустрашивост и потцјењивање живота“.⁴⁷

У истој књизи Вук је одао заслужено признање црногорским владикама Петру I и Петру II. Оцртавајући историјски лик Петра I, Вук је указао на његове напоре да изврши преображај Црне Горе:

„Али као што су од вајкада и свуда сви покушаји преображаја налазили на тешкоће, тако је овај човјекољубиви и патриотски владика наишао на највеће препреке (...). Он је непрестано чинио све нове покушаје да оствари своје просвјетитељске планове, и врло је могуће да би напосљетку и успио (...). Дође смрт и учини крај овом неуморном владичину раду, који би за Црну Гору био од неоцијењене користи“.⁴⁸

Његовом наследнику Петру II Његошу Вук је одао ово високо признање: „То је човјек талентован, велики патриота и врло образован; свакако то је најученији владика кога су Црногорци икада имали“.⁴⁹ Вук је посебно истакао Његошеве историјске заслуге на искорењивању крвне освете и других штетних обичаја. То су Његошу признали и страни путописци, који су у доба његове владавине све чешће долазили у Црну Гору и писали о њеном преображају. Тако, на пример, енглески путописац А. А. Патон одао је Његошу ово заслужено признање:

„Отишли смо најпре до старог манастира који личи на неки замак из XVII века; изнад њега је једна округла осматрачница, са пуно коља на која су недавно у језовитом реду натицане турске главе; али просвјетитељске тежње данашњег владике довеле су до укидања једног тако бескорисног варварског обичаја“.⁵⁰

Вукова књига о Црној Гори и Црногорцима дочекана је са супротним оценама: једни су је хвалили, други критиковали. Јернеј Копитар јавио му је (23.XI 1837) да издавач Кота тражи да му врати све непродате примерке, јер их више нема, и завршава своје писмо поздравом: „Срећни књижевнице!“ У писму

⁴⁶ Ibid. 36.

⁴⁷ Ibid. 37.

⁴⁸ Ibid. 46.

⁴⁹ Ibid. 47.

⁵⁰ А. А. Патон, *Highlands and Islands of the Adriatic*, Лондон 1849, 176.

од 30.VI 1838. Копитар му пише: „Ви сте једини криви што сад цео свет, па и сами краљеви путују у Црну Гору (. . .) Јесте ли читали *Allgemeine Zeitung* о томе?“⁵¹ Јеремија Гагић, који је као руски конзул у Дубровнику добро познавао прилике и људе у оближњој Црној Гори, писао је 25.IX 1838. Вуку да је „књига воопште врло добра, да је описаније Црне Горе истинито и преваходно, но да је опширније, може бити да би боље било“.⁵²

Међутим, још пре 1.X 1837 „не само да је Његош знао садржину Караџићеве књиге, већ се до тога дана знало чак и у Бечу, да је Његош незадовољан Вуковим дјелом“.⁵³ Словачки књижевник и народни препородитељ Јан Колар писао је још 19.IX 1837. Вуку: „Чујем да Владика није задовољан с Вашом *Црном Гором*, али то не треба да Вас смета да истину пишете“.⁵⁴ Подстакнут овом информацијом, Вук се обратио капетану Орешковићу, који је баш у то доба службовао у Котору и често одлазио на Цетиње, да извиди због чега је Његош на њега љут. Орешковић је послао Вуково писмо Његошу, а затим га је и лично посетио у истој ствари. О својим разговорима на Цетињу Орешковић је 20.XI 1837. опширно писао Вуку и на његово конкретно постављено питање одговорио овако:

„Био сам двапут с вашим Владиком: једном у Стањевићу, а други пут у манастиру под Маином; колико сам могао разумјети, једина ствар која му у Вашој књижици није била по вољи јесте ваше описивање Сенаторске куће, у којем кажете да на једна врата сенатори, а на друга магарад улазе...“⁵⁵

По нашем мишљењу, Његошу се није могло допасти ни Вуково приказивање крвне освете, ни начина четовања неких Црногораца на турским територијама и за време мира или примирја. Повлачећи паралелу између Његошевог и Вуковог сагледавања оновремених међунационалних односа. Миодраг Поповић је овако уочио њихове специфичности:

„Његош је био песник и национални идеолог. Вук је у *Црној Гори* и *Боки Которској* само научник, социолог. Отуда он у њој сасвим друкчије пише о четовању (. . .) Вук је озледио саму душу младог песника. Сечивом науке ранио, оспорио Његошеву херојску визију Црне Горе“.⁵⁶

Иако је био незадовољан Вуковом књигом о Црној Гори и није одобрио да се и она штампа у цетињској штампарији, у ко-

⁵¹ *Вукова преписка*, I, 464. Копитар овде мисли на посету саксонског краља Фридриха Аугуста II, који је боравио на Цетињу 31.V и 1.VI 1838. О овој посети опширно су писали *Allgemeine Augsburger Zeitung*, затим Бартоломео Биазолето (*Viaggio di S. M. Federico Augusto re di Sassonia per l'Istria, Dalmazia, e Montenegro*, Триеста 1841) и Ј. Миловић (*П. П. Његош у свом времену*, Титоград 1984).

⁵² *Вукова преписка*, III, 47.

⁵³ Р. Ј. Драгићевић, *Његошева „Биљарда“*, у књизи: *Чланци о Његошу*, Цетиње 1949, 131.

⁵⁴ *Вукова преписка*, V 513.

⁵⁵ Р. Ј. Драгићевић, *op. cit.*, 131.

⁵⁶ М. Поповић, *Вук Стеф. Караџић*, Београд 1964, 278—279.

јој су раније с његовом дозволом штампане већ две Вукове књиге, Његош је у свом писму од 25.X 1837. капетану Орешковићу ипак поздравио Вука и упутио му ову срдачну поруку:

„Ево Вам шиљем и писмо Вама писано од г-на Караџића, кога можете слободно увјерити да га ја, и сада, исто као и прије него што је ону књигу о Црној Гори издао, љубим и почитујем. Па и зашто би ја на њега мрзио? Он је човјек наш ревностни списатељ који чест свом народу, а по крај њега и себи чини. Напротив тога, ја би му рад помоћи и подржати га у његовим пословима, те како јошт. О овом га можете слободно увјерити и поздравите га“.⁵⁷

Намеће се питање: Зашто Вук није објавио овај спис на свом матерњем језику него на немачком? О томе постоје подељена мишљења у историјској литератури. По нашој оцени, највероватније су претпоставке Љубомира Стојановића — да Вук овај свој спис „није наштампао или да се не замери Владици и Црногорцима, или што се предомислио да није за онда згодно било голу истину о Црној Гори и о Црногорцима приказати и Србима“.⁵⁸ По нашем мишљењу, ова друга претпоставка је понајближа историјској истини.

VI. — *Полемика око превода „Новог завјета“*. — Прва идеја да Вук треба да преведе *Нови завјет* потекла је од Копитара. Први пут говорио му је то усмено у Бечу, али датум тога разговора није забележен. Други пут сугерирао му је ту идеју у свом писму од 11.IV 1815, и то овим речима:

„Останите Ви ипак на правом путу на коме сте били, иначе нећете спасти душу своју; јер само ко до краја истраје, биће блажен, каже Библија (коју Ви, да то поновим још једном, морате за енглеско Библијско друштво, уз добар хонорар, превести на српски)“.⁵⁹

На ово писмо Вук је одговорио Копитару да би то „славно и преполезно било“, али да тај тешки посао „друге људе чека“ и да „ту треба неколико људи, који различне језике знају“.⁶⁰ Карактеристично је да је Лукијан Мушицки у писму од 3.XI 1816. покушао да Вука одврати од те намере, и то с оваквим образложењем: „Светиња се гнуша прости руку (. . .) Ја нисам рад вама преотети. Искрено говорим: правио ја или ко други — морао би бити свештеник из много причина“ Вероватна је претпоставка Љубомира Стојановића да је Мушицки „помишљао да га он преведе, како би се хонораром могао ослободити дугова, у које је увалио манастир“.⁶¹

Копитар је сматрао да ће Вук брже и боље обавити овај посао, наговорио га је да се тога задатка прими и обећао му пуну помоћ и сарадњу. Преговори су вођени истовремено и са лондон-

⁵⁷ Хисторијски архив Задар, списи Намесништва за Далмацију, протоколи 1836—1840, Па, 33 в.

⁵⁸ Љ. Стојановић, *op. cit.*, 449.

⁵⁹ *Вукова преписка*, I, 489—492.

⁶⁰ *Ibid.*, 490.

⁶¹ Љ. Стојановић, *op. cit.*, 601.

ским и са петроградским Библијским друштвом и — после дугих преговора — направљен је споразум да Вуков превод *Новог завјета* издаду заједнички оба друштва: петроградско би платило Вуку хонорар, а лондонско трошкове за хартију и штампарске услуге. Међутим, до остварења овога плана није дошло, јер се одлучило да се примени раније донесено правило „да се пре штампања преводи подносе на одобрење црквеној власти оног народа за који се штампа“, а то је значило да се и овај Вуков превод „преко руског посланика у Бечу пошаље на одобрење митрополиту Стратимировићу“ Вук се томе одлучно противио, јер је унапред знао да би овај одбио све што није написано старим црквено-словенским језиком и правописом. Вук је захтевао да се његов превод не поднесе на оцену ни једном српском епископу у аустријским земљама, јер „ни један од њих не зна као што треба српски језик већ га мешају са словенским“, а осим тога „они би оваке ствари из своје политике презирали и одбацивали“.⁶²

У току једне деценије Вук се у два наврата обраћао Његошу с молбом да му он даде свој владичански благослов за објављивање превода *Новог завјета* и да му пружи и материјалну помоћ за његово издавање. У свом писму од 2.IX 1836. Његош је Вуку овако одговорио на његову молбу:

„Што се тиче *Новога Завјета* којег желите да ја будем благодјетелъ и да приложим 100 дуката да се с благословом и трошком на моје име штампа, ја вам за сад не могу на ваше зактевање одговор дати, но ћемо се други пут преко писма разговорити за ту ствар“.⁶³

Пуних 10 година доцније Вук се поново обратио Његошу с истом молбом. У свом одговору (1.IX 1848) он га је поново одбио, овога пута с овим образложењем:

„Ја бих веома рад био да се није ополчила српска хијерархија на Ваш превод *Новог завјета*. У томе послу не има се рашта моје мјеније тражити, јербо други послови мени не допуштају да се оном науком како би требало занимам. Стога и моје мјеније не би важило ништа као неопитно и неосновано“.⁶⁴

Последњи покушај учинио је Вук код новог митрополита Јосифа Рајачића, који је после Стратимировићеве смрти изабран на његово место. Некада, као далматински и банатски епископ, Рајачић је био расположен према Вуку, гостио га у своме двору и препоручивао његове књиге својој пастви. Међутим, као нови митрополит, под утицајем своје средине, он се солидарисао с осталим епископима, оповргао своје раније обећање и ускратио му свој благослов. После тога Вук је пустио у промет свој превод без одобрења ни једног епископа, што је изазвало оштру реакцију црквене хијерархије. Службене *Српске новине* објавиле су званично саопштење да је ова књига изашла у Бечу

⁶² Ibid. 602—604.

⁶³ *Вукова преписка*, VI, 225.

⁶⁴ Ibid. VI, 367—368.

„без одобрења тамошње цензуре наше православне цркве“ и да је „Попечитељство Просвјештенија издало сходан налог да се овај превод *Новога Завјета*, г. Вуком Караџићем издани, никако у отечество наше не уноси, нити да се по дућанима и књижарницама продаје“.⁶⁵ После тога претерано ревносни калуђери и у Србији и у Војводини јавно су спаљивали Вуков превод на ломачама.

Појава Вуковог превода дочекана је са разним одзивима и критикама у тадашњим новинама, листовима и часописима. Споменућемо, илустрације ради, овде само оне важније. Први одзив изишао је у руском листу *Северна пчела*, у ком се између осталог каже да „познати српски списатељ Вук Караџић“ стоји „под покровитељством бившег српског кнеза Милоша, који сад живи у Бечу“.⁶⁶ То је изазвало Милоша да демантује да је он Вуков покровитељ.⁶⁷ Ова полемика изазвала је нове полемике. Умешао се и Аврам Петронијевић, један од вођа уставобранитеља, али анонимно.⁶⁸ Вук му је одговорио да Мехитаристи у Бечу нису штампали његов превод *Новог завјета* о свом трошку већ о његовом: „Господин са два крста овијем ријечима мене опада и вара народ који *Подунавку* чита и слуша. Ако је господин са два крста рад ову кривицу и срамоту са себе скинути, он ваља да посвједочи оно што је казао“.⁶⁹ Петронијевић је Вуку одговорио надугачко и нашироко, али своја тврђења није доказао.⁷⁰

Нову полемику изазвао је афирмативан приказ Франца Миклошића о Вуковом преводу *Новог завјета*, објављен у загребачкој *Luni*, у коме се каже: „Вук није жалио труда да му превод буде заиста веран не само у речима него и у смислу; а да се данас ни један Србин у знању језика не може упоредити с њиме, било би лако доказати“.⁷¹ Овај приказ изазвао је Василија Лазића, секретара Београдске митрополије, да напише два опширна памфлета, у којима је покушао да критикује Вуков превод. Лазић је писао:

⁶⁵ *Српске новине*, бр. 76, Београд 26.IX 1847.

⁶⁶ *Северна пчела*, бр. 243, 27.X 1847.

⁶⁷ *Србски народни лист*, бр. 243 од 27.X 1847. Вероватна је претпоставка: „Тешко је погодити праве мотиве кнез Милошеве да се у ово умеша. Највероватније је да се побојао да му његови политички противници не пришију, као Вуку, да је противник православља, па је потрчао да то одбије“ (Ј. Стојановић, *op. cit.*, 631).

⁶⁸ *Неколико речи „Северној пчели“ о г. Вука преводу „Новог завјета“*, *Подунавка*, бр. 49, 12.XII 1847. Текст је потписан са два крста, али је утврђено да му је аутор А. Петронијевић (*Вукова преписка*, II, 719).

⁶⁹ В. С. Караџић, *Господину са два крста*, *Подунавка*, бр. 12, 19.III. 1848.

⁷⁰ А. Петронијевић, у истом броју *Подунавке*.

⁷¹ *Luna*, Загреб, бр. 47, 1847. Овај је приказ објављен анонимно, али је доцније утврђено да му је аутор Франц Миклошић, тадашњи кустос Дворске библиотеке у Бечу, потоњи професор славистике на Бечком универзитету, један од најближих сарадника и следбеника Јернеја Копитара.

„Но ово је, браћо, језик туђ. Језик туђ, туђа вера! Језик може лако бити мост и прелазак у веру. Је ли теби, мили роде, доста ужаснога тога подозренија на Вука, суди сам, но најпре знај, да је Вук свагда тајао од нас ту своју књигу, а са фратровима и другим иноверцима шуровао, и без допуштења духовне власти наше издао (...) И по томе суди, је ли ти Вук мирољубива овца словеснога стада твојега, или ти је прави вук народности твоје, и прави вук вере твоје...“⁷²

Овај Лазићев памфлет изазвао је разумљиво огорчење не само међу Вуковим савременицима него и међу оним нашим културним историчарима који су о Вуковом покрету писали из историјске перспективе. Тако, на пример, Љубомир Стојановић, на основу критичке анализе Лазићевих памфлета, био је у пуном праву када је поставио овакво питање:

„Читајући ово данас ми не можемо да дођемо к себи од чуда, нити да објаснимо, да ли је ово плод безграничног незнања тобоже ученог човека, или излив силне мржње и зависти према Вуку? И то није био овакав само Лазић, већ читава генерација васпитана у првој четвртини тога века“⁷³

Даља изучавања Вуковог покрета потврђују и поткрепљују новим чињеницама истинитост ових оцена Љубомира Стојановића, изречених још далеке 1922. године, када су изучавања овога покрета била тек у првој фази. У сваком случају, он је постао прве сигурне темеље и прокрчио пут за даља истраживања.

VII. — *Његош за Вука*. — Из досадашњих излагања се јасно види колико је Вук високо ценио Његоша. Међутим, из сачуваних изворних докумената даје се исто тако непобитно сагледати да је и Његош у пуној мери поштовао и уважавао Вука. Пратећи дугогодишњи Вуков рад на прикупљању и издавању народних умотворина, Његош је у једном свом недатираном писму из Петрограда (1833) писао Вуку:

„Имадем и Хомера на руском језику Гњедићем преведена. Српски је Хомер у народној поезији ко ју хоће разумјети (...) а ко неће, залуд му сва добра качества праве поезије у народним пјесмама, у којима се налазе“⁷⁴

Колико је Његош ценио и волео Вука и желео да му поможе, у тешким материјалним приликама у којима је живео, можда најубедљивије показује његово свесрдно заузимање да му издејствује пензију и од руске и од српске владе. О томе речито сведоче два његова значајна писма. У првом (15.XII 1834) Његош се — преко Јеремије Гагића, руског конзула у Дубровнику — обратио Димитрију Павловичу Татишчеву, руском амбасадору у Бечу, навео му све Вукове заслуге за српску науку и књижевност, и молио га да се заузме да Вук добије руску пензију.⁷⁵ У другом писму (14.II 1844) Његош се обратио директно кнезу Александру Карађорђевићу с молбом да се Вуку врати српска

⁷² В. Лазић, *О преводу Новог Завета*, II, Подунавка, бр. 8, 1848.

⁷³ Љ. Стојановић, *op. cit.*, 635.

⁷⁴ *Вукова преписка*, VI, 358—359.

⁷⁵ *Вукова преписка*, VI, 736.

пензија — коју му је влада одузела — позивајући се на „његове заслуге литературске на послу нашега народа“.⁷⁶ Његошева залагања за Вука уродила су позитивним резултатима. Његош је био свестан за кога се заузима и зашто то чини.

Колико је Његош ценио Вуков рад на прикупљању и издавању народних умотворина најречитије сведочи њихова дугогодишња преписка. Илустрације ради биће довољно цитирати Његошево писмо од 7.II 1836, у коме јавља Вуку:

„Пјесмознанца и пјесмотрорца Јована Ковача нијесам могао добавит, јербо је он у турске руке, али сам добавио Теодора Ивкова Пипера, ни горега ни горевина: ови знаде 120 пјесамак доста добријех, и ми смо их већ више половину преписали; када их све препишемо послаћемо Ви их на дар, но с тијем уговором да их све штампати дате, да буде за удивленије људима: ови прости Србин, који је оболико пјесамак мога упамтити у своју просту главу...“⁷⁷

Његош је до краја свога живота остао у пријатељској преписци са Вуком. Једно од последњих писама, датирано на Цетињу 17.X 1851, написао је Вуку и у њему му се тужи на све горе стање свога здравља:

„Давно би на Ваше писмо одговорио да ми мртвило даде, него из каквог Вам стања пишем, доста је и оволико, јербо када тијело страда и стење, душа се вије у олујама“.⁷⁸

О Његошевој смрти и сахрани обавестио је Вука опширним писмом његов дугогодишњи сарадник Вук Поповић, који му је између осталог јавио да је на погребу било „преко 100 свештеника и до 4000 душа“. Над гробом се по старом обичају нарицало: „Куку нама, круно наша! Сунце нам је потамјело! Крила су нам саломљена!“⁷⁹

Његошева прерана смрт дубоко је потресла Вука, који је у њему од ране младости, кроз све фазе и етапе његовог развоја, па све до његове смрти, видео једно од највиших достигнућа и остварења не само црногорског народа него и свих Јужних Словена.

У току дугогодишње сарадње између Вука и Његоша било је дизања и падања, унутрашњих неслагања и криза, али и у најтежим тренуцима (онда када је Његош, због солидарности с осталим епископима, ускратио свој владичански благослов објављивању Вуковог превода *Новог завјета*) није дошло до раскида њихових пријатељских односа. Вук је дубоко сагледао Његошев изузетно тежак положај и осетио да он заиста није

⁷⁶ Ibid. 738. У истом писму Његош је покушавао да оправда Вуково држање за време владавине кнеза Милоша: „... што се пак њега тиче, иако га је стање принуждавало те се у неколико противне нама стране придржавао, али будите тврдо и истинито увјерени да ће од сада бити Ваш душом и срцем предани...“

⁷⁷ Вукова преписка, VI, 364.

⁷⁸ Целокупна дела П. П. Његоша, Писма, III, Београд 1955, 467.

⁷⁹ Вукова преписка, VII, 111—112.

могао да се издвоји од митрополита и осталих епископа, који су одбили да даду свој благослов. У оном судбоносном тренутку, када је црквена хијерархија ставила тај превод на индекс, Вука је то Његошево одбијање заболело, али он је и даље остао у пријатељским односима са њиме и искрено ожалио његову прерану смрт као велики национални губитак.

Kosta Milutinović

VUK ET NJEKOŠ

Resumé

Sur ce thème dans la littérature n'existe aucune dissertation particulière plus large. Dans les grandes synthèses sur Vuk et Njegoš, sur leurs rapports et collaborations, il n'est écrit que brièvement et en fragments. Dans cette oeuvre on a exposé leurs rencontres et leurs liens, leur collaboration et leurs contacts en ami à travers les phases et les étapes de leur développement. Vuk avait une influence très positive sur la formation littéraire et sur le développement du jeune Njegoš. Ils ont fait connaissance personnellement en juin 1833, lors du séjour de deux semaines de Njegoš à Vienne, étant en passage pour la Russie, pour sa nomination là-bas d'évêque de Monténégro. A cette occasion Vuk a lu en manuscrit le poème de Njegoš »Glas kamenštaka«, ce qui l'évalua très positivement. Njegoš invita Vuk à venir en hôte chez lui à Cetinje. Etant désireux de visiter le Monténégro pour collecter les produits de la littérature populaire, Vuk accepta volontier l'invitation de se rendre à Cetinje ce qui eut lieu déjà en 1834. Njegoš l'accueillit amicalement et lui rendit une hospitalité cordiale. A Cetinje Vuk a écrit un article important sur le Monténégro, l'a lu à Njegoš qui lui plut bien, et l'envoya à Vienne, à son ami Wilhelm Hope, qui l'a fait éditer dans le journal de marque de Vienne »Das Ausland«, où il a été remarqué.

Njegoš se trouvait assez de temps à Vienne en 1847 afin de faire imprimer son »Gorski vijenac«. Là, Vuk visitait souvent Njegoš et l'aideait à faire la correction et la révision de son oeuvre. Sur l'activité et la marche de Njegoš à Vienne le ministre de police Sednicki en informait le Chancelier Meternich. Vuk a montré à Njegoš les curiosités de Vienne et assistèrent ensemble au grand bal slovène, qui avait pris des proportions d'une entière manifestation de solidarité slovène. Pendant que tous les autres évêques orthodoxes dans les pays yougoslave appliquaient obstinément l'ancienne orthographe, Njegoš fut le premier évêque qui a interrompu cette tradition survenue depuis longtemps et accepta la nouvelle orthographe. Dans la littérature jusqu'à présent cela n'a pas été assez aperçu.

Les proverbes populaires de Vuk n'ont pu être imprimés nulle part sur le territoire de la Monarchie des Habsburgs, c'est pour — quoi il a essayé de les publier hors des frontières autrichiennes. Juste à ce temps Vuk se préparait à aller au Monténégro de continuer là-bas ses recherches. Vuk est arrivé à Cetinje juste à temps quand on ouvrait et aménageait, grâce à l'initiative et l'aide matérielle de Njegoš, la nouvelle imprimerie monténégrine, continuant ainsi la brillante tradition de l'imprimerie de Obod. Aussitôt qu'il arriva à Cetinje, Vuk informa Njegoš sur son insuccès de faire imprimer ses Proverbes populaires. Njegoš a montré beaucoup de compréhension pour les plans de Vuk et il a donné son approbation de les imprimer dans la nouvelle imprimerie monténégrine. En reconnaissance, Vuk a dédié ce livre à Njegoš.

Cependant, Njegoš n'était pas satisfait du livre de Vuk sur le Monténégro et les Monténégrins. Vuk a appris cela à temps et ne voulant pas offenser Njegoš, qu'il estimait hautement, il a publié son livre en allemand en 1837, au lieu de la publier en sa langue maternelle comme il était écrit à l'original. Ce livre est publié pour la première fois en serbe sous le titre »Crna Gora i Boka Kotorska«, à l'édition de l'Association littéraire serbe, en 1922 à peine.

Sur aucun livre, se rapportant au nom de Vuk, n'y a eu pas tant de polémiques si sévères comme sur sa traduction du Nouveau Testament. Tous les essais de Vuk de recevoir la bénédiction d'un des évêques orthodoxes de pouvoir éditer sa traduction restèrent inutiles. Deux fois Vuk s'adressa, à ce point, à Njegoš, mais il l'a refusé aussi en solidarité avec les autres évêques. Et quand Vuk édita sa traduction sans la dite bénédiction, les moines assidus la brûlaient publiquement au bûcher.

Combien Njegoš estimait Vuk et désirait de l'aider dans ses difficultés matérielles où il vivait, peut-être deux lettres de Njegoš (de 1834 et 1844) en peuvent convaincre, desquelles on peut voir ses efforts consciencieux de lui procurer une pension des autorités russes ainsi que des autorités serbes.

La mort prématurée de Njegoš a troublé Vuk très profondément, qui regardait en lui, dès sa première jeunesse, par toutes les phases et étapes de son développement, et jusqu'à sa mort, une des plus grandes réalisations et obstentions non seulement du peuple monténégrin mais des tous les Sloènes du sud.